تدریسات رشدیه کتبخانه‌سی

(سکزنجیسی)

نوباوهٔ قواعد فارسی

مؤلفی
عسکری تقاعد صندیغی کتبه‌سندن زیرك رشدیه‌سی
فارسی معلمی اسکدارلی

صافی

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله

طبع ثانی

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

صاحب و ناشری کتابجی قصبار

۱۳۱۰

تدریسات رشدیه کنجینه‌سی

(سکزنجیسی)

نوباوهٔ قواعد فارسی

مؤلفی

عسکری تقاعد صندغی کتبه‌سندن زیرک رشدیه‌سی

فارسی معلمی اسکدارلی

صافی

طبع ثانی

معارف نظارت جلیله‌سنک رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری: کتابجی قصبار

۱۳۰۹

«افاده»

مقدما ترتیب وتلفیقنه موفق اولدیغم «نوباوهٔ قواعد فارسی»نك بوكره ایكنجی دفعه ودها مصحح ودها علاوه‌لی اوله‌رق طبعنه لزوم كوروندیكندن ماضی ومضارع بحثلرنده ایراد اولنان مصادر وافعالدن ماعدا آیروجه تحریر اولنان مصدرلرك وبعض امثله‌نك درجهٔ كفایه‌یه ابلاغیله تكرار نظر تصحیحدن كچیریله‌رك اولكندن زیاده سهل الفهم اولمسنه بالاعتنا كمالی السابق قصبار افندینك تدریسات رشدیه كتبخانه‌سنه تودیع ایلدم.

اسكدارلی

صافی

«لسان فارسی‌یه دائر معلومات مجمله»

(فارسی) كلمه‌سنك اصلی (پارسی) در (پارس) شهر شیرازك اسمی‌در آخرنده‌كی (ی) نسبت ایچوندر.

فارسی‌نك اقسام متعدده‌سی اولوب مشهور اولانلری (دری) و(پهلوی)در (دری)نك مقبولیتنه «لسان اهل الجنة العربیة والفارسیة الدریة» حدیث شریفی كواه عادلدر.

بونلرك آخرنده‌كی (ی) لر دخی نسبت ایچوندر (پهلوی)یه (پهلوانی) دخی دیرلر.

بیت

كشاده‌زبان وجوانیت هست

سخن كفتن پهلوانیت هست(*)

(دری) تسمیه‌سنده وجوه بیان اولنوب (ابن كمال) مرحوم (در) برمحل اولوب لسان دری اول محل اهالیسنه منسوبدر دیمش.

(مقدمة الادب) شارحی (خواجه احمد تركی) شاهان پیشین عجمدن بهمن شاهك مقر حكومتنه اطرافدن لسانلری مختلف بر چوق قوم طوپلنوب برقوم دیكر قومك لسانی اكلایه‌مدیغی وبهمن مزبورانلردن فارسیٔ فصیح اوزره تكلم ایدن قومك لسانی بكندیكی

(*) طلاقت لسانك كنجلك وزمان پهلوی اوزره تكلمك واردر.

جهتله هر کسك اولسانی اوکرنمسنی امر ایلمش اولدیغندن لسان مذکور تعمیم ایدلمش واکا (دری) نامی ویرلمشدرکه بهمن شاهك درکاه حکومتنه منسوب برلسان معاسنه‌در دیمشدر (تحفه) صاحبی (وهبی) دخی بونلرك تکلم ایدلدیکی یرلری شو بیت ایله افاده ایتمشدر .

بیت

اصفهانیلرك الفاظی دری

پهلوینك دخی شیراز یری

« فارسینك بعض امتیازاتی »

(١) فارسیده ث ح ص ض ط ظ ع ق حرفلری یوقدر .

(٢) پ چ ژ گ حرفلری فارسی‌یه مخصوصدر حتی بونلره حروف فارسیه دیرلر .

(٣) تذکیر وتأنیث ایچون علامت مخصوصه اولمدیغی کبی تثنیه ایچون آیریجه علامت یوقدر .

(٤) مضاف موصوف معطوف علیه اولمدیغی صورتده هر کلمهٔ فارسیه‌نك آخری ساکندر .

(٥) کلمات فارسیه‌ده برقاچ ساکن اجتماع ایده‌بیلیر انکیخت انداخت کبی .

« مصدر »

آخرنده (تن) یاخود (دن) اولان کلمه‌در .

رفتن کتمك

کردن ایتمك کبی

گردن بویون

آبستن کبه

کودن شاشقین

خویشتن کندی کلمه‌لری مصدر دکلدر .

(تن) ایله نهایت بولان مصدره تائی او برینه دالی دیرلر مصدر تائی‌ده (تن) دن اول ساکن اولدیغی حالده (خشف) دالیده (دن)دن مقدم کذا ساکن اوله‌رق (یارنو) حروفندن بری بولنور وبونلر جامع اولدقلری حروف مذکوره‌یه کوره بروجه زیر ذکر اولنور .

انداختن	مصد تائیٔ خائی	اتمق
دانستن	« « سینی	بیلمك
انباشتن	« « شینی	طولدرمق
بافتن	« « فائی	طوقومق
رسیدن	مصدر دالی یائی	ایرشمك
دادن	« « الفی	ویرمك
پروردن	« « رائی	بسلمك
ستاندن	« « نونی	المق
فرمودن	« « واوی	بیورمق

« شاذلر »

ستدن المق

شدن اولمق وزوال بولمق

آمدن کلمك

زدن اورمق

تمزدن سکوت ایتمك

مصدر مرکب دخی اولور نکاه کردن کبی

مصدرك اولنه باء زائدهٔ مکسوره داخل اولور برفتن کبی مصدر مرکب ایسه جزؤ اخیره داخل اولور نهان بداشتن کبی.

« تنبیه »

مصدر ایله افعاله داخل اوله‌جق (ب) لرك مکسور اسمایه داخل اوله‌جق (ب) لرك مفتوح اولمسی قاعده‌در.

باء مکسورهٔ مبحوثه‌نك مضموم اولمسنه مواقع بیان ایتمشلرایسه‌ده اولقدر مقبول دکلدر.

« مصادر مجعوله »

بونلر آخرینه علامت مصدر کتیریله‌رك فارسی‌یه الثمش اولان بعض کلمات عربیه‌در.

طلبیدن طلب ایتمك

رقصیدن اوینامق

فهمیدن اکلامق کبی

« مصادر غیر متصرفه »

بونلرده بر ویا ایکی اوچدن زیاده مشتقاتی اولمین مصدرلردر:

کسیختن کبی قوبارمق وقوپمق

مصدرك آخرینه بر (ی) کتیریله‌رك معناسی دکشدیریلیر و بویایه یاء لیاقت وتهیئه دینور.

مثال

خوردنی ینه‌جك

پوشیدنی کییله‌جك شی

قلم به‌آمدنی رفت اکر رضا به‌قضا

دهی وکر ندهی بودنی بخواهد بود [*]

« بعض مصادر مرکبه »

در یافتن	بولمق واکلامق	برداشتن	قالدرمق رفع ایتمك
برافتادن	یوزاوستی دوشمك	بازگشتن	رجوع ایتمك کری دونمك
درافتادن	مجادله ایتمك وبری برینه دوشمك	واکردن	چوزمك، اچمق
درماندن	عاجزقالمق	وام دادن	اودنج ویرمك
درگرفتن	طوتشمق تأثیرایتمك	وام کردن	بورج ایتمك
برآمدن	یوقاری چیقمق، بتمك، اوستون کلمك	درهم کشیدن	بوروشدرمق
		فراهم آمدن	جمع اولمق
درآمدن	ایچری کلمك	فراهم آوردن	جمع ایتمك
بهم برآمدن	غضب ایتمك	بدرود کردن	وداع ایتمك

[*] حوادث مقدردر قضایه رضا ویرسه‌کده ویرمسه‌کده اوله‌جق اولور.

چیره شدن	یورکانمك وجرأت ایتمك	باور کردن	اینانمق
فراز کردن	اچمق، قپامق	رها کردن	صالیویرمك
در آوردن	ایچری کیرمك	فرو بردن	اشاغی ایندرمك، یوتمق
یاد کردن	آکمق	بسر بردن	اکمال واتمام ایتمك
فراموش کردن	اونتمق		
برگشتن	کری دونمك	گم کردن	غایب ایتمك
فروخوردن	هضم وتحمل ایتمك	گرد آمدن	طوپلانمق

« مصادر مفردهٔ مأنوسه »

{ حرف الالف }

آمدن	کلمك	افشردن	صیقمق
آموختن	اوکرتمك واوکرنمك	آذردن	انجتمك
آوردن	کتیرمك	آشفتن	قارمه قاریشق اولمق وحدت ایتمك
آریدن	»		
آمرزیدن	عفو ایتمك	آشامیدن	ایچمك
آمیختن	قارشدرمق	آراستن	تزیین ایتمك
اویختن	آصلمق و آصمق	آفریدن	یاراتمق
آکاهیدن	معلومات ویرمك	افروختن	علولندرمك
آکندن	طیقامق	انگاشتن	ظن ایتمك
افسردن	طونمق	اندودن	صیوامق

افراختن	یوکسلتمك	آغشتن	نملندرمك ونملنمك
افراشتن	»		

{ حرف البا }

غیر متصرف	مضارعی	پنداشتن	ظن ایتمك
بایستن	کرکمك باید	پرستیدن	طاپمق
بخشودن	اسرکمك	پذیرفتن	قبول ایتمك
بخشیدن	باغشلمق	پاشیدن	صاچمق
پختن	پیشیرمك	باشیدن	اولمق
باریدن	یاغمق	بوییدن	قوقلامق
بازیدن	اوینامق	پوییدن	قوشمق
باختن	اوینامق وقماره اوتمك	بیختن	الهمك
پریشیدن	پریشان اولمق	بریدن	کسمك
برزیدن	اکین اکمك	بردن	کتورمك
بستن	بغلمق	پروردن	بسلمك
پرداختن	یاپمق، مشغول اولمق، فارغ اولمق	بوسیدن	اوپمك
		پیراستن	زینت ویرمك
پیوستن	اولاشمق	پذیره شدن	قارشولامق
پرسیدن	صورمق	بدید آمدن	ظاهر اولمق

{ حرف التا }

تافتن	چويرمك، بورمق، حرارتلنمك، پارله‌مق	تافيدن	چينلامق
		تكيدن	قوشمق ويلمك
		ترسيدن	قورقمق
تاختن	سكرتمك هجوم ايتمك	تنيدن	اورمك
تفسيدن	صيجاقدن قيزمق وقيزدرمق	توانستن	مقتدر اولمق
		تراشيدن	يونمق

{ حرف الجيم }

چشيدن	طاتمق	جستن جهيدن	صيچرامق
جوشيدن	قينامق وجوشمق	جستن	ارامق
چميدن	نازايله صالنمق	چكيدن	طاملامق
جربيدن	غالب اولمق	چريدن	اوتلامق
جنبيدن	قملدامق		

{ حرف الخاء }

خواستن	ايسته‌مك	خريدن	المق
خاييدن	چكنه‌مك	خليدن	صاپلنمق وصاپلمق
خسبيدن	اويومق	خوردن	يمك
خابيدن	»	خواندن	اوقومق وچاغرمق
خفتن	»	خراميدن	صالنمق
خميدن	اكيلمك ايكي قات اولمق	خراشيدن	طرمالمق

خشاييدن	»	خاستن	قالقمق

{ حرف الدال }

داشتن	طوتمق، مالك اولمق ايدنمك	دادن	ويرمك
		دانستن	بيلمك
درويدن	بچمك	دريدن	يرتمق
دميدن	اوفورمك واوتمك ويل اسمك	دزديدن	چالمق
		دوختن	ديكمك

{ حرف الراء }

رهانيدن	صاليويرمك	ريختن	دوكمك دوكلمك
رخشيدن	پارلامق	رنجيدن	اينجنمك
رهيدن	قورتولمق	رميدن	اوركمك
رستن	اوتمك	رفتن	سپورمك
رستن	قورتلمق	رفتن	كتمك

« حرف الزا »

زادن ــ زاييدن	طوغمق	ژوليدن	صاچ قارمه قاريشق اولمق
زاريدن	ايكله‌مك	زيستن	يشامق
زدودن	برداخت ايتمك وجلالندرمق	زبيدن	ياراشمق

« حرف السين »

سپردن	اصمرلمق	ستودن	اوکمك
سرایيدن	تغنی ایتمك ایرلامق	ساختن	(دوزمك قو- شمق)اویوشمق
ستيزيدن	مجادله ایتمك		
سنجيدن	طارتمق	سوختن	یانمق

« حرف الشين »

غیرمتصرف شایستن	لایق اولمق مضارعی شاید	شکافتن	یارمق
		شوریدن	چلدیرمق جذبه کلمك
شناختن	طانیمق		
شکفتن	آچلمق	شکیبیدن	صبر ایتمك
شکفتن	تعجب ایتمك		
شستن	ییقامق	شمردن	صایمق عد ایتمك
شکستن	قیرمق		

« حرف الطاء »

طپيدن	چارپمق	طرازیدن	بزه‌مك
طلبيدن	طلب ایتمك		

« حرف الغين »

غلطيدن	یوارلنمق	غریدن	حایقیرمق
غرنبيدن	کورله‌مك	غنودن	اویقویه وارمق

« حرف الفاء »

فراشيدن	دوشه‌مك	فرستادن	کوندرمك
فروختن	صاتمق	فرمودن	بیورمق
فرسودن	آشنمق	فریفتن	الداتمق
فشردن	صيقمق	فازيدن	اسنه‌مك
فالودن	سوزمك		

« حرف الكاف »

کاستن ـ کاهيدن	اکسلمك	گشتن ـ گردیدن	دونمك، اولمق، تحول ایتمك
کاويدن	قازمق		
کوفتن	ازمك	کشودن ـ کشادن	اچمق
گفتن	سويلمك	گریختن	قاچمق
کاشتن	اکين اکمك	کندن	قازمق
گزيدن	سچمك	کفيدن	چاتلامق
گرفتن	طوتمق، مؤاخذه ایتمك، استيلاو ضبط وفرض ایتمك	گماشتن	نصب ایتمك
		کشيدن	چکمك
		گریستن	اغلامق
گزيدن	اصرمق	گستردن	دوشه‌مك
گذشتن	کچمك	کوشيدن	چالشمق
گذاشتن، گذاردن	اوده‌مك براقمق	کشتن	اولدرمك

« حرف اللام »

لرزيدن	دترمك	لغزيدن	سورچمك

« حرف الميم »

ماندن	قالمق	مردن	اولمك
مانستن	بكزه‌مك	مكيدن	اممك

« حرف النون »

ناليدن	ايكله‌مك	نوستن	«
نكريستن	باقمق	نواختن	اوقشامق
نكاريدن	نقش ايتمك	نشستن	اوطورمق
نوشتن	يازمق	نوشيدن	ايچمك
نبشتن	«		

« حرف الواو »

وزيدن	روزكاراسمك	ورزيدن	عادت ايدنمك

« حرف الهاء »

هشتن	براقمق	هراسيدن	قورقمق

« حرف الياء »

ياريدن ـ يارستن	مقتدر اولمق	يازيدن	ميل ايتمك
يافتن	بولمق		

« ماضی »

مصدر نوننی حذف ماقبلنی وقف ايله اولور (كرد) كبی واولنه نون نافيه كلنجه منفی اولور.

ماضی زيرده‌كی ضماير ايله آلتی صيغه‌يه بالغ اولور.

ی	كردی	مفرد مخاطب	ايتدك
يد	كرديد	جمع «	ايتديكز
ضميری مستتردر	(كرد)	مفرد غائب	ايتدی
ند	كردند	جمع «	ايتديلر
م	كردم	متكلم وحده	ايتدم
يم	كرديم	« مع الغير	ايتدك

بوماضيلره ماضی شهودی اطلاق اولنور. بونلرك اولنه (مى) لفظی داخل اولدقده روايت ماضیء شهودی حاصل اولور.

ميكرد	ايدردی	ميكرديد	ايدر ايديكز
ميكردند	ايدر ايديلر	ميكردم	ايدردم
ميكردی	ايدر ايدك	ميكرديم	ايدر ايدك

بونك منفيسنده «نمی كرد» دينلديكی كبی ضرورةً «می نكرد» دخی دينيلير وبعضاً بومعنا شهودينك مفرد غايبی آخرينه (ی) الحاقيله تحصل ايدر «كردی» كبی ايدر ايدی ديمكدر. بوكله شهودينك مفرد مخاطبنه بكزر ايسه‌ده قرينه ايله تمييز ايديلر.

شهودينك آخرينه برها علاوه‌سيله ماضیء نقلی ميدانه كلير.

کرده	ایتمش	رفته	کتمش کبی

ماضیٔ نقلی بعضاً ماضیٔ شهودی موقعنی طوتار.

ع ﴿آمده ناکاه شخصی پیش من﴾ [١]

بعضاً صیغهٔ عطفیه اولور بو حالده اولوب کلوب کبی معنی افاده ایدر مثلا (دست من کرفته بخانهٔ خویش برد) دینلسه (المی طوتوب اوینه کتوردی) دیمك اولور برده (ایتمه‌کسزین) (ایتمه‌دن) کبی معنالری تضمن ایدر.

ع ﴿ناکشیده رنج کنجی یافتم﴾ [٢]

اشبو ماضیٔ نقلی اسم مفعول صیغه‌سیله‌ده مشترك اولوب معناً تفریق اولنور زیرا اسم مفعول اولنجه (کرده) ایدلمش (رفته) کیدلمش معناسنه اولور.

نقلی‌نك آخرینه فعل اعانه اولان (بود) کلمه‌سی کتیرلدکده ماضیٔ بعید حصوله کلیر.

« مثال »

کرده‌بود	ایتمش ایدی	کرده‌بودید	ایتمش ایدیکز
کرده‌بودند	ایتمش ایدیلر	کرده‌بودم	ایتمش ایدم
کرده‌بودی	ایتمش ایدك	کرده‌بودیم	ایتمش ایدك

[١] آکسزین اوکومه برآدم کلدی

[٢] زحمت چکمکسزین بردفینه بولدم

« مضارع »

مصدردن مشتق اولوب صورت اشتقاقی ایکی قاعده‌یی حاوی‌در.

« قاعدهٔ اولی »

مصدر تائیدن (تن) حذف اولنوب یرینه بر دال کتیریلیر زیرا فارسیده مضارعت حرفی دالدر.

بوندن صکره (خ) (ز) یه تبدیل اولنور.

« مثال »

مصدر	مضارع	انکیختن	انکیزد
کریختن	کریزد	آویختن	آویزد
انداختن	اندازد		

(س) حذف اولنور یاخود (ی)یه ویاخود (ها)یه تبدیل ایدیلیر.

دانستن	داند	کسیختن	کسلد
خواستن	خواهد	شناختن	شناسد
پیراستن	پیراید	جستن	جوید
	شاذلر	رستن	روید
فروختن	فروشد	شستن	شوید

اشبو اوچ مضارعده (ی)لردن اول بر واو ظهور ایتمسی ماقبللرینك ضمه‌سنی اشباع جهتندندر.

« شاذلر »

بستن	بندد	نشستن	نشیند

پیوستن	پیوندد	خاستن	خیزد

(ش) (ر)یه قلب اولنور.

			شاذلر
انباشتن	انبارد	کشتن	کشد
آغشتن	آغارد	نوشتن	نویسد
انگاشتن	انکارد	گشتن	گردد

آغارد مضارعنده الف ظهوری قاعده‌یه مبنی دکلدر.

(ف) یا محلنده ابقا یاخود (ب)یه قلب اولنور.

شکفتن	شکفد		شاذلر
بافتن	بافد	گفتن	گوید
تافتن	تابد	رفتن	رود
کوفتن	کوبد	گرفتن	گیرد

مصدر دالی اولورسه آخرندن نون حذف اولنوب دالك ماقبلی (ا ـ ی) حرفلری ایسه حذف اولنور.

« مثال »

			شاذلر
چریدن	چرد	آفریدن	آفریند
رسیدن	رسد	دیدن	بیند
نهادن	نهد	دادن	دهد

(ر ـ ن) حرفلری ایسه مفتوح قلنور.

« مثال »

پروردن	پرورد		شاذلر
راندن	اند	کردن	کند
ستاندن	ستاند	مردن	میرد

(و) الف ایله یایه قلب اولنور.

« مثال »

			شاذلر
فرمودن	فرماید	بودن	بود
ربودن	رباید	شنودن	شنود

{ قاعدهٔ ثانیه }

فعل مضارع مصدر دالیٔ یائی نوعندن مأخوذ اولوب شاذ احتمالی یوقدر مثلا « کند » « کنیدن » مصدرندن مشتقدر نهایت بونوع مصدرك مرجوعی مهجور ومتروك اولدیغندن مصادر مأنوسه‌دن شاذ اوله‌رق مضارع النمشدر.

مضارع دخی التی صیغه‌در.

رود	کیدر	روید	کیدرسکز
روند	کیدرلر	روم	کیدرم
روی	کیدرسك	رویم	کیدرز.

اولنه نون ادخالیله مضارع دخی منفی اولور.

نرود	کتمز	نروید	کتمزسکز
نروند	کتمزلر	الی آخره	
نروی	کتمزسك		

مضارع مجرد زمان حاله واستقباله شامل اولوب اولوب اولنه (ب) کلنجه استقباله (می) کلنجه حاله منحصر اولور.

استقبال	بکوید	سویلر	حال	میکوید	سویلیور

(می) لفظی بعضاً (همی) صورتنده اوله‌رق مضارعك اولنه وآخرینه کله‌بیلیر ودوام وتحقیق افاده ایدر.

باد جوی مولیان آید همی [٢]

نون نافیه‌نك دخولنده (نمی آید) دنیله‌جکی کبی ضرورتده (می نیاید) دخی دنیلیر.

مضارع فعل التزامی معناسنه‌ده کلور بو حالده اکثریتله اولنه (ب) داخل اولور.

« مثال »

کنم	ایده‌یم	ایدرم	بکنم	ایده‌یم	ایدرم

معنای التزامی متضمن اولان مضارعلرك اولنه (باید) کلمه‌سی کلنجه فعل وجوبی حصوله کلیر.

« مثال »

باید برود	کیتملیدر	« بروید	کیتملیسکز
« بروند	کیتملیدرلر	« بروم	کیتملیم
« بروی	کیتملیسك	« برویم	کیتملیز

[٢] «جوی مولیان» دنیلان ایرمغك روزکاری صحیحاً کلیور.

« مستقبل صریح »

طلب اولنان ماضی‌نك اولنه (خواهد) مضارعنك دخولیله تشکیل ایدیلیر وتصریفات (خواهد) کلمه‌سنده اجرا اولنوب نون نافیه دخی اکا داخل اولور.

« مثال »

خواهد رفت	کیده‌جك	خواهید	«	کیده‌جکسکز
خواهند	«	کیده‌جکلر	خواهم	«	کیده‌جکم
خواهی	«	کیده‌جکسك	خواهیم	«	کیده‌جکز

« فعل اقتداری »

ایستنیلان ماضی‌نك اولنه (توانستن) مصدرینك ماضیسی اولان (توانست) کلمه‌سی کلدکده اقتدارینك ماضیسی مصدر مذکورك مضارعی بولنان (تواند) کلمه‌سی کلنجه مضارع قسمی حاصل اولور وتصریفات (توانست) و(تواند) کلمه‌لرنده اجرا اولنوب نون نافیه دخی انلره داخل اولور.

فعل اقتدارینك ماضیسی		فعل اقتدارینك مضارعی	
توانست کرد	یاپه‌بیلدی	تواند کرد	یاپه‌بیلور
توانستند «	یاپه‌بیلدیلر	توانند «	یاپه‌بیلورلر
توانستی «	یاپه‌بیلدك	توانی «	یاپه‌بیلیرسك
الی آخره		الی آخره	

«توان کرد» یاپمق ممکندر

بونلرك جزؤ اخیرینی تشکیل ایدن ماضیلر مصدر معناسنه اولدیغندن «مصدر مرخم» تسمیه اولنمشدر بعضاً بو فعللر اصل مصدر ایله تشکل ایدر و بونلرك اره‌سی فصل اولنه بیلیر و جزؤ اولنه (می) داخل اولور ونون نافیه (می‌یه) داخل اوله‌جنی کبی صکره‌ده واقع اوله بیلیر ایشته مواد مبسوطه‌یی شو بیت جامعدر.

بعد ز توبه توان رستن از عذاب خدای
ولیك می نتوان از زبان مردم رست [*]

« امر غایب »

بعینه مضارع صیغه‌سیدر

« نهی غایب »

امر غائبك اولنه برمیم ناهیه ادخالیله اولور.

امر غائب بکند ایتسون | نهی « مکند ایتمسون

بونلرك دالندن اول بعضاً بر الف کتیریلیر و بو الفلره الف دعا دینور (کناد) (مکناد) کبی

حتی بادا مبادا کلمه‌لری بو قبیلدندر.

بادانك اصلی بود اولوب الف کلدکده تخفیفاً واو حذف اولنمش و آخرینه برده الف اطلاق زیاده ایدلمشدر مبادا کلمه‌سی صقین اولمیه‌که معناسنه اولوب تحذیر افاده ایدر امر غائبه بعضاً (کو) لفظی ادخال اولنور

[*] توبه ایله عذاب حقدن قورتلق ممکن فقط مخلوقك دیلندن قورتلق غیر قابلدر.

بو حالده اذن و توبیخ و انفعال افاده ایدر مثلا «هر چه خواهد کو بکند» دنیلسه سویله ایستدیکنی یاپسون دیمکدرکه
یا اذن و یا انفعال و یا توبیخدن ایلری کلیر.

« امر حاضر و نهی حاضر »

مضارع دالنك حذفی ما قبلنك اسکانیله امر حاضر و امر حاضرك اولنه برمیم ناهیه دخولیله نهی حاضر حصول بولور.

امر حاضر کن ایت | نهی حاضر مکن ایتمه

امر حاضرك ضرورت اولمدقجه (ب) ایله استعمالی لازمدر.

بستان و بده بکو و بشنو

شبهای چنین نه وقت خوابست « [١]

امر حاضره (می) داخل اولنجه دوام افاده ایدر.

ع « نان جوین میشکن و میشکیب » [٢]

بونلرك اولنه آنفاً بیان اولنان کو لفظی داخل اولور بو تقدیرده مخاطبه بالواسطه امر و نهی‌یی شامل اولدقلرندن امر غائب و نهی غائب معناسنه راجع اولورلر.

[١] آل ورسویله دیکله بویله کیجه‌لر اویقو وقتی دکلدر.

[٢] دائما آریه اکمکنی قیر وقناعت ایله.

درویش نیك سیرت وفرخنده خویرا
نان رباط ولقمهٔ دریوزه کومباش [١]
ع{هر آنچه از عمر پیشین رفت کورو} [٢]

«اسم فاعل»

امر حاضرك آخرینه (نده) لفظنك کتیرلمسیله اولور.

«اسم مفعول»

مقدما بیان اولندیغی وجهله ماضی نقلی صیغه‌سیدر وبونلرك جمله‌سنك ایکیشر صیغه‌سی واردر.

امر غائب			نهی غائب		
مفرد	برود	کیتسون	مفرد	مرود	کیتمسون
جمع	بروند	کیتسونلر	جمع	مروند	کیتمسونلر

امر حاضر			نهی حاضر		
مفرد	برو .	کت	مفرد	مرو	کیتمه
جمع	بروید	کیدك	جمع	مروید	کیتمیك

«قاعده»

اولی الف اولان کلماته (ن ب م) داخل اولنجه الفلر یایه قلب اولنور (میفکن) (بینداز) (نیم) کبی.

[١] کوزل خویلی درویش ایچون تکیه اکمکی وصدقه لقمه‌سی وارسون اولمسون.
[٢] کچن مدت عمر وارسون کچسون.

اسم فاعل			اسم مفعول		
مفرد	رونده	کیدن	مفرد	رفته	کیدلمش
جمع	روندکان	کیدنلر	جمع	رفتکان	کیدلمشلر

«فعل مجهول»

ایستنلان اسم مفعولك آخرینه ماضی قسمنده (شد) مضارع قسمنده (شود) کلمه‌سنك التحاقیله حاصل اولور وتصریفات (شد) و(شود) کلمه‌لرنده اجرا اولنور.

ماضی مجهول	کرده شد	اولندی
مضارع »	کرده شود	اولنور

«فعل متعدی»

افعال لازمه‌نك امر حاضری آخرینه (ان) یاخود (انی) علاوه اولندقدن صکره مصدر علامتی بولنان (دن) لفظنك الحاقیله اولور. رسانیدن ـ رساندن ـ رنجانیدن ـ کبی فقط مصادر فارسیه‌نك اکثری هم لازم همده متعدی اولدیغندن بوقاعده محدوددر.

«اسم مصدر»

قیاسی وسماعی نوعلرینه ایریلیرکه قیاسی قسمی اسما وصفاتك آخرینه یای مصدریه وامر حاضرك آخرینه شین مصدریه الحاقیله اولور.

«مثال»

بزرکی	بیوکلك	دانش	بیلش
پادشاهی	پادشاهلق	روش	کیدش

سماعی قسمی دخی کندوسندن معنای مصدری آلنان و آخرینه ه کتیرلمش اولان بعض امر حاضرله آخرینه (آر) لفظی التحاق ایدن بعض ماضی‌دن عبارتدر

« مثال »

آرام	قرار	خنده	کولش
توان	اقتدار	کریه	اغلمه
رفتار	کیدیش	بویه	قوشش.

فقط (خریدار) (فروختار) کلمه‌لری صفتدر.

« مصدر مرخم »

مصدر معناسنده قوللانیلان ماضیلردرکه مستقبل اقتداری کبی افعالك جزؤ ثانیسنی تشکیل ایتدکاری مقدما بیان اولنمش ایدی بونلر یالکز جه‌ده ذکر اولنه‌بیلیر

بیت

خوشست زیر مغیلان براه بادیه خفت
شب رحیل ولی ترك جان بباید کفت (٢)

[٢] چولده کوج کیجه‌سی مغیلان چالیسنك آلتنده اویومق خوشدر لکن جاندن واز کچمك لازمدر

« صفت مشبهه »

امر حاضرك آخرینه الف علاوه‌سیله اولور کویا کبی سویلیجی دیمکدر

« اخطار »

بو الف صفت جبلیه ایله توصیفه علامت اولدیغندن هر کلمه‌یه لاحق اوله‌مز مثلا (توان) خلقی برا اقتدار معناسنه اولوب (زور) لفظی ادمان واسطه‌سیله قزانیلان قوت معناسنه کلدیکندن (توانا) دینلور (زورا) دینله‌مز (روزمند) دینلور

برده (کویا) کلمه‌سی صانکه معناسنه کلیر

ع { کویا کزین جهان بجهان دکر شدم } [٣]

بعضاً بر یا دها علاوه اولنه‌رق کوییا دینلدیکی کبی صانیرسك معناسنه اوله‌رق (کویی) دخی دینلور

ع { میان خواب و بیدار یست کویی } [٤]

بو حالده بونلره صفت مشبهه دینله‌مز

« صفت حالیه »

صفت مشبهه‌نك آخرینه (ن) الحاقیله اولور وترکجه‌ده (رك) (رق) معنالرینی افاده ایدر

افتان وخیزان   دوشه‌رك قالقه‌رق

صفت حالیه صفت مشبهه موقعنده دخی قوللانیلیر

[٣] صانکه بو جهاندن بشقه جهانه انتقال ایتدم
[٤] اویقو ایله اویانقلق اره‌سنده صانیرسك

{ صفت حاليه يه مثال }

منم آن سير زجان كشته كه باتيغ و كفن
بدر خانهٔ جلاد غزلخوان رفتم [٥]

{ صفت حاليه نك صفت مشبهه موقعنده استعمالنه مثال }

بامن آميزش او الفت موجست و كنار
روز و شب بامن و پيوسته گريزان از من [٦]

« اسم زمان »

«گاه - ستان - دم - هنگام - روزگار» اداتلرينك بر كلمه يه دخول و لحوقيله اولور.

دم پيرى	اختيارلق وقتى	صبحگاه	صباح وقتى
هنگام جوانى	تازه لك زمانى	زمستان	قيش وقتى
روزگار سلامت	سلامت زمانى	تابستان	ياز موسمى
(روزگار) هوا معناسنه اسم دخى اولور			

[٥] بنم او جاندن اوصانان كه كفن و قليچ ايله برابر جلادك اوينه غزل اوقويه رق كيتدم.

[٦] بنمله انك اختلاطى طالعه ايله كنارك الفتى كبى در ليجه كوندوز بنمله برابر و متصل بندن قاچيجى در.

« اسم مكان »

بر كلمه يه «گاه - ستان - زار - دان - كده - سار - بار - لاخ» اداتلرينك گلمسيله اولور.

آتشگاه	آتشپرستلرك عبادتخانه سى	جويبار	ايرمق
گلستان	گللك	چشمه سار	چشمه باشى
لاله زار	لاله لك	(سار) اداة تشبيه دخى اولور	
نمكدان	طوزلق	سنگلاخ	طاشلق

«گلخن - نشيمن - بتخانه كاشانه» كلمه لرى دخى اسم مكاندر. «نشيمنگاه» دخى دينلور.

«تنبيه»

صباح وقتى معناسنه «بامدادان» كلمه سنك آخرنده كى (ان) اداة جمعدر كه صبح صادق و كاذب مجموعنى محتوى در «بهاران» كلمه سى دخى بو قبيلدندر.

وبو (ان) اداتنه بعض رسائلده اداة زمان دخى دينلمشدر.

« بيت »

برخيز تا بگرييم چون ابر در بهاران [*]
كز سنگ ناله خيزد وقت وداع ياران

[*] قالق بهار وقتنده كى بلوط كبى اغلايه لم زيرا احبابك مفارقتى زماننده طاشدن بيله فرياد ظهور ايدر.

«گاه» ایله «ستان» ك فرقی

بونلر مکان وزمان بیننده مشترك اولوب گاه لفظی یالکز استعمال اولنور ومضاف اوله بیلیر.

گاه رفتن	کتمك وقتی	گاه وبیگاه	وقتلی وقتسز

فقط «ستان» لفظی یالکز ذکر اولنه مدیغی کبی مظروفنده وسعت معتبردر

«اسم تصغیر»

(چه) (ك) (و) اداتلریله اولور

دیوانچه	کوچك دیوان	عمو	برادر پدر یعنی عمجه
مرغك	پلیچ		

آحرنده هاء رسمیه اولان کلمه‌لرده کاف تصغیر (یك) (وکك) شکلنده کورینور که هاء رسمیه یایه یاخود کافه مبدل اولمش اولور ونادراً آخری هاء رسمیه اولمین کلمه‌نك تصغیری دخی (کك) لفظیله اولور

«چه» ایله «ك» اداتنك فرقی

«چه» مجرد تصغیره مخصوص اولوب (ك) بعضاً تزییف ایچون اولور

هست درشهرری حکیمککی [٣]

که نداند زعلم طب چیزی

وبعضاً لطافتی متضمن اولور (دخترك) کبی لطیف وکوچك قز دیمکدر

[٣] «ری» شهرنده بر حکیمجکز وارکه علم طبدن بر شی بیلمز

«نسبت صیغه‌سی»

یای نسبتله ادوات فاعلیت ومحافظتدن مرکب بعض صفاتدر

مثال

کوهری	مجوهرجی	باغوان	باغچوان
آهنکر	تیمورجی		

زیرا بونلر عربیده نسبت صیغه‌سی دنیلان زیرده محرر کلمات منزله‌سنده‌در

تامر	خرماجی	لابن	سودجی

«اسم آلت»

هاء نقلیه ایله معنای خصوصی پیدا ایدن بعض اسمادر

تازیانه	قامچی	آویزه	م
استره	م		

بونلردن بشقه (آلت نوشتن) کبی کلمه‌لرله (قلمتراش) کبی بعض تراکیب دخی اسم آلتدر

«اسم»

ازمنه‌دن مجرد اوله‌رق معنای مستقلی بولنان کلمه‌لردر

افراده احاطه‌سی اولان اسمایه اسم جنس واسم عام فرده منحصر اولان اسملره علم واسم خاص دینور.

علم	اسم جنس	
م ابراهيم	انسان	مرد
م فريدون	طاش	سنك

اسمك هاء نقليه ايله كسب تحول ايدنلرينه فرعى افعالدن مأخوذ اولنلرينه مشتق ايكى‌دن متشكل اولنلرينه مركب يالكز بولنانلرينه مفرد اطلاق اولنور.

مفرد		مركب	
(آب)	صو	(خوشاب)	م
(سنك)	طاش	(كلاب)	كل‌صويى
مشتق		فرعى	
(شكوفه)	چيچك	(نامه)	مكتوب
(نمونه)	م	(جامه)	لباس

« اسماء اعداد »

مرتبهٔ آحاد		مرتبهٔ عشرات	
يك	١	ده	١٠
دو	٢	بيست	٢٠
سه	٣	سى	٣٠
چهار ـ چار	٤	چهل ـ چل	٤٠
پنج	٥	پنجاه	٥٠
شش	٦	شصت	٦٠
هفت	٧	هفتاد	٧٠
هشت	٨	هشتاد	٨٠

نه	٩	نود	٩٠
	مأت		
صد	١٠٠	ششصد	٦٠٠
دوصد ـ دويست	٢٠٠	هفتصد	٧٠٠
سيصد	٣٠٠	هشتصد	٨٠٠
چهارصد	٤٠٠	نهصد	٩٠٠
پانصد	٥٠٠		
الوف			
هزار	١٠٠٠		
دوهزار	٢٠٠٠	هزار هزار	
الى الاخره			

اعداد اصليه مفرد معدودن مقدم ذكر اولنور (نه فلك) كبى معدودينك اخرى ياء تنكير اولورسه مؤخر كلور (روزى دو) كبى.

(٢) وصفيه‌دركه اصليه‌نك آخرينه ماقبلى مضموم (ميم) وبعضاً (مى) و(مين) علاوه‌سيله اولور.

يكم	برنجى
يكمى	«
يكمين	«

(نخست) (نخستين) اولكى برنجيسى (فرجامين) واپسين (بازپسين) صكره‌كى وصوك ديمكدر.

(٣) كسريه نيمه‌نيم يارم

سه يك	اوچده بر
چهاريك	دورتده بر

[٢] توزيعيه يكان يكان بر بر

دو دو ايكيشر ايكيشر

«اسماء اشارات»

اسم اشارت ایکیدر بعید ایچون (آن) قریب ایچون (این) در (ام) دخی اسم اشاره اولوب فقط (امسال) (امروز) (امشب) کلمه‌لرینك غیریسنده استعمال اولنمز (آن) (این) لفظلرینه (ب) داخل اولنجه اکثریا «بدان» «بدین» دینلور و «آن» لفظی مضاف اولدقده مالکیت افاده ایدر وبو حالده اکثریتله اولنه (از) ویاخود یالکز (ز) داخل داخل اولور.

«بیت»

دل زان تست بر سر جان گر سخن رود
قسمت کنیم با تو مرا نیم جان بسست [١]

این لفظنه ازکلنجه بوقبیل دیمك اولور.

ع {ازین مهپارهٔ عابد فریبی} [٢]

بونلرك آخرینه کاف تصغیر علاوه‌سیله محسوس متوسطه اشارت اولنور.

آنك	ایشته اونجغز	اتنك	ایشته بونجغز

بعضاً بونلر اداة تشبیه ایله‌ده کسب اتصال ایدوب اسم اشارهٔ تشبیهیه تسمیه اولنورلر.

[١] کوکل سنکدر سوز جانه تعلق ایدرسه تقسیم ایده‌لم بکا یارم جان کافیدر.
[٢] عابدلری باشدن چیقاران الدادان محبوب قبیلندن

«بیت»

نالید چنانکه در سحر چنك
افتاد چنانکه شیشه بر سنك [١]

چنان	اویله‌جه	همچنان	اویله‌جه
چنین	بویله‌جه	همچنین	بویله‌جه

برده (آن) لفظی مضاف اولمدیغی حالده (از) اداتیله برابر علت وسببیت افاده ایدر.

ع {بزر نخریدهٔ جانرا ازان قدرش نمیدانی} [٢]

وبرشیئی وصفده مبالغه قصد اولنسه (چنان) لفظیله مباشرت اولنور (چنان عاقل که) اویله عقللی که.

«اسم موصول»

«که» ذوی العقول وغیریسنده «چه» غیرذوی العقولده اسم موصولدر وبونلر کثیر الاستعمال اولوب اولرینه آن لفظی یاخود بریاء مفسره کتیریلیر مثلا (کوردیکك شیٔ) (مشغول اولدیغك ایش) عباره‌لری بونلرله فارسی‌یه ترجمه ایدیلوب (آنچه دیدی) (کاری که پرداختی) دینلور. بونلرك اولنه (هر) کلمه‌سی کلنجه ابهام افاده ایدر.

[١] جانی پاره ایله الدیغك ایچون قدرینی بیلمیورسك مصرع مزبور امثال عجمدندر بخیل آدملر حقنده ضرب اولنور.
[٢] صباح وقتنده (چنك)ك اینلتیسی کبی اینله‌دی. شیشه‌نك طاشه دوشمسی کبی دوشدی (چنك) برنوع سازدر.

« ضماير »

ضمير ايكى نوعدر منفصل متصلدر .

	منفصل		جمعلرى	
ضمير غايب	(او ــ وى)	او	ايشان	انلر
« مخاطب	تو	سن	شما	سز
« متكلم	من	بن	ما	بز

بونلر مضاف‌اليه اولورلر (پدرمن) بنم پدرم (پدر تو) سنك پدرك كبى و آخرلرينه اداة مفعول اولان (را) لاحق اولور . بو تقديرده ضمير غايب اولان (وى)دن يا حذف اولنه‌بيلوب ديكرلرندن واولر حذف ايديلير ومفعوليتى تقويت ايچون اوللرينه (مر) لفظى كلير .

ورا	اكا	انى	اورا	اكا	انى
ويرا	«	«	مراورا	«	«

« بيت »

مراورا سزد كبريا و منى

كه ملكش قديمست وذاتش غنى [١]

ترا	سكا	سنى
مرا	بكا	بنى

(من) ضميرى موصوف اولور (من بيچاره) كبى بن عاجز ديمكدر (تو) ضميريله‌ده موصوف تعيين ايديله‌بيلير .

[١] بيوكلك وبنلك اللهه ياراشيركه ملكى قديم وذاتى غنى‌در .

ضمير متصل دخى ايكى نوعدر برنجيسى ضمير متعلقاتدركه بونلردن عبارتدر .

		جمعلرى
ضمير غايب	ش	شان
« مخاطب	ت	تان
« متكلم	م	مان

بونلر افعالده مفعول اسماده مضاف‌اليه اولور .

« مثال مفعول »

ع { ديدمش بسياردان وكفتمش } [١]

بعضاً افعالدن مقدم ذكر اولنورلر .

زرم داد	بكا آلتون ويردى
اسبم بخشيد	بكا آت باغشلدى

وموقع اصليلرينى تبديل ايده‌بيليرلر .

« بيت »

همه شب درين قيد غم مبتلا

يكدم دست بردل يكدم بردعا [٢]

(يك دستم بردل) تقديرنده‌در .

[١] انى بيلكيچ كوردم واكا ديدم

[٢] بتون كيجه بو غمه مبتلا اولوب برالم كوكسمده برالم دعايه كشاده ايدى

بونلر آخری الف وواو ممدوده اولان کلماته التحاقلرنده کلمات مبحوثه‌نك یای اصلیه‌سی عودت ایدر «جایش» «رویت» کبی آنك محلی سنك یوزك معنالرینه‌در بویالرك ضرورةً خذفی دخی جائزدر.

«جاش» «روت» کبی که اشعاره مخصوصدر.

بوضمیرلرك ماقبلی یاء ساکنه اولنجه مفتوح اوقنور «کفتیم» کبی.

ایکنجیسی ضمیر اسنادی ورابطه درکه بونلر افعاله التحاقلرنده فاعللری کوستردیکندن ضمیری فعلی خبرلره التحاقنده نسبتی افاده ایدوب ضمیر اسنادی ورابطه تسمیه اولنورلر وافعالك مفرد غائبنده ضمیر مستتردر.

ضمایر	مؤدالری
است	در
ند	لر
ی	ك سك
ید	کز سکز
م	م
یم	ك ز یز

بونلر آخرنده ها اولان کلماتده برر همزه ایله تظاهر ایدر.

وضمیر مفرد مخاطب یرنده برهمزه‌ایله اکتفا اولنور «است»دن همزه خذف اولندیغی کبی آخری ها اولان کلماته لحوقنده ها دخی اکثریتله کتابتدن اسقاط اولنور.

«ضمایر فعلیه»

کرد	ایتدی	کرده‌است	ایتمشدر
کردند	ایتدیلر	کردست	«
کردی	ایتدك	کرده‌اند	ایتمشلردر
کردید	ایتدیکز	کردهٔ	ایتمشسك
کردم	ایتدم	الی آخره	
کردیم	ایتدك		

«ضمایر نسبیه»

توانکرست	زنکیندر	شوریدهٔ	مجذوبسك
توانکرند	زنکیندرلر	شوریده‌اید	مجذوبسکز
توانکری	زنکینسین	الی آخره	
الی آخره			

«است» واردر معناسنه اولان «هست» موقعنده دخی استعمال اولنور.

انرا که سیرت خوش وسریست باخدای
بی نان وقف و لقمهٔ دریوزه زاهدست [۲]

هست دخی است یرنده قوللانیلیر.

ع «هست این سفر بمذهب عشاق فرض عین» [۳]

و(هست) ضمایر نسبیه ایله کسب اتصال ایدر.

هستم	وارم
هستیم	وارز

« صفت »

حال وکیفیتی مبین کلماتدر وسماعی قیاسی اعتباریله ایکی‌یه منقسمدر.

« صفت سماعیه »

بزرك	بیوك	کم	از
کوتاه	قیصه	که	کوچه
دراز	اوزون	مه	اولو
بلند	یوکسك	خوب	کوزل
پست	آلچق	باریك	اینجه

بونلرك آخرینه ادات تفضیل اولان (تر) لفظیله (ین) و (ینه) لفظلرینك علاوه‌سیله صفتلقلری کسب تقویت ایتدیکندن اول وقت بونلره صفت تفضیلیه دینیلیر.

درازتر	اك اوزون
کمینه	اك حقیر
مهین	اك اولو

صفات قیاسیه اسمانك برطاقم ادوات ایله ترکبندن حاصل اولور.

دولتیار	دولتلو	یار	ادات نسبتدر
هنرمند	هنرلی	مند	»
شیرین	طاتلی	ین	»

[٢] اول کیمسه‌نك که اخلاق حسنه‌سی وجناب حق ایله معاملهٔ خفیفه‌سی واردر وقف وتصدق لقمه‌سندن فائده مند اولمدیغی حالده زاهد ودرویشدر.

[٣] بو سیاحت عاشقلر مذهبنده فرض عیندر.

جاویدان	ابدی	ان	»
شاهانه	شاهجه‌سنه	انه	»
سخنور	شاعر	ور	»
نمکین	ملیح	کین	»
غمکین	غملی	کین	»
دردناك	دردلی	ناك	»
خونی	قانلی قاتل	ی	»
هندو	هندلی	و	»
دوستدار	محب	دار	»
ضم واو ایله رنجور	خسته، یورغون دیمکدر	ور	نسبت
مزدور	اجیر	»	»
کنجور	حازن	»	»
آموزگار	معلم	گار	فاعلیت
ستمکار	ظالم	کار	»
برشده	یوکسك	بر	استعلا
برگشته	ترسنه دونوك	بر	»
ناشناخت	غریب	نا	ادات نفی
بی تمیز	ادراکسز	بی	» »
خواجه تاش	قپو یولداشی	تاش	اشتراك
سرداش	محرم	داش	»

« واو نسبتله یاء نسبتك فرقی »

واو نسبتله یاء نسبتك فرقی اولوب واو نسبت خلقی بر نسبتی

متضمندر مثلا هنده طوغمه بیومه انسانلره هندو دینوب خارجدن کلوبده اوراده توطن ایدنلره هندی دینور برده واو نسبت کثرتله حیواناتده مستعملدر یاء نسبت حیوانده‌وجماداتده استعمال اولنور حتی هنده هندوستان وهند قیلیجنه سیف هندی دیدکاری بودقیقه‌یه‌مبنیدر

غ خانه بهندو نسپر دست کس (۱)

«ترکیبات»

ترکیبات بش قسم اولوب برنجیسی ترکیب اضافیدر واضافت بر اسمی دیکر اسم ایله تقییددن عبارتدرکه اولکیسنه مضاف ایکنجیسنه مضاف الیه‌اطلاق اولنور ومضافك آخری کسرهٔ اضافیه‌ایله مسکوردر. (کتاب‌من) کبی اضافت دخی ایکی قسمدر.

(۱) لامیه درکه اختصاص وتملك افاده ایدر.

(کلك دبیر) کبی کاتبك قلمی

(۲) بیانیه‌درکه مضاف الیه مضافك نوع وجنسنی بیان ایدر.

(درخت بید) سکود اغاجی.

تشبیهی اولان اضافات دخی بیانیه قبیلندندر.

(خنجر ابرو) خنجر کبی قاش دیمکدر.

مضافك آخری هاء‌رسمیه اولورسه‌برهمزه کتیریلیر‌ویاکبی‌اوقنور.

(پنجهٔ شیر) کبی ارسلانك پنجه‌سی دیمکدر.

الف و واو ممدوده اولورسه یاء اصلیهٔ متروکه عودت ایدر.

---

(۱) هندلی‌یه کیسه اونی امنیت وسپارش ایتمامشدر زیرا عجملر هندو دیوب یغماجی وحرامی قصد ایدرلر.

بوی بهار — بهار قوقوسی

آشنای راز — محرم اسرار

یای اصلیه‌یی جامع اولمین کلماتده دخی یا کتیریلیر واو ها اصلی اولورسه مسکور قلنور.

(کنه‌من) بنم صوچم.

(جواسب) اتك اریه‌سی.

مضافك آخری یا اولورسه یاخود الف مقصوره اولورسه اوزرینه بر همزه وضع اولنور مشدد دخی اوقنور.

مثال

(بازیٔ چرخ) فلکك حیله‌سی.

(دعوی دل) کوکل دعواسی.

مضافدن بعضاً کسرهٔ اضافیه خذف اولنور بوکا ترکیب اضافیٔ مقطوع دینور،

مثال

(سرخیل) رئیس جماعت.

(سرنامه) عنوان ـ القاب.

(خواجه سرا) حرم اغاسی.

بعضاً دخی کسرهٔ اضافیه‌دن عاری اوله‌رق مضاف الیه مضاف اوزرینه تقدم ایدر بوکاده ترکیب اضافیٔ مقلوب اطلاق اولنور.

مثال

(سمن برك) یاسمین یاپراغی (کلهکوشه) کلاهك اوجی.

(مغرب زمین) ممالك مغرب.

{ تنبیه }

بو ایکی صورتده اسمیتك بقاسی مشروطدر وصفیته انتقال ایدرسه قریباً ذکر اولنه‌جغی وجهله وصف ترکیبی اولور.

(٢) ترکیب توصیفی درکه صفتله موصوفدن عبارتدر وموصوف مقدم ذکر اولنور موصوفك آخری مضافك آخرینه مقیسدر.

مثال

(چشم بیمار) بایغین کوز.
(گیسوی تابدار) قویرجق صاچ

صفت دخی موصوفه تقدم ایدوب ترکیب توصیفیٔ مقلوب اولور.

مثال

(پیرزن) قوجه قاری (بیوه‌زن) طول قاری.
(پیرمرد) اختیار آدم.
بونلرك اره‌سی یاء وحدتله‌ده فصل اولنور.
(مردمی کامل) کبی کامل بر آدم.
صفت تعدد دخی ایدر.

ع (مرد بسیار دان حکمتگو) (٢)

[٢] حکمت سویلیجی بیلیکیچ آدم.

« وصف ترکیبی »

بر قاچ قسمدر اسم فاعل اسم مفعول مصدر وصفت ومشبهه معنالرینی متضمن‌در.

(١) امر حاضرك اسم ایله ترکبندن اولور
(دلفریب) کوکل آلدادان.
[١] (دسترس) قدرت وغنا.
(دلشکن) کوکل قریجی.

(٢) ترکیب توصیفیٔ مقلوب ایله اولور.
(گرانبها) اغر بهالی
(شیرین سخن) طاتلی سوزلی.

(٣) موصوفدن کسره‌نك حذفیله اولور.
(دل آگاه). عارف.
(سرگران) متکبر ووقورکه ترکجه‌ده دخی اغر باشلی دینور.

(٤) ترکیب اضافیٔ مقطوع ایله اولور.
تشبیهی متضمن اضافت { (کمان ابرو) کمان قاشلی
(سرو قد) سروبویلی

(٥) ترکیب اضافی مقلوب ایله اولور.
لامیه (آسمان پایه عالی قدرلی

[١] دسترس ترکجه‌ده معنای اصلیسنه مختلف قوللانیلیر مثلا فلان شیئه دسترس اوله‌مدم دنیلورکه ال ایریشدیره‌مدم دیمکدر بوحالده دسترس کلمه‌سی دسترسان موقعنده اوله‌رق متعدی اعتبار ایدلمش اولور.

(٦) اسم مفعولك معمولیله ترکب ایتمسندن اولور.

(کار آزموده) مجرب احوال

(جهاندیده) چوق کزمش کورمش

اسم مفعول معمولنه تقدم دخی ایدر.

(خمیده قد) ایکی بوکلم آدم

فقط بو صورت ترکیب توصیفیٔ مقلوب نوعندن دخی صاییله‌بیلیر

(٧) مصدر مرخم ومعمولیله اولور

(نازپرورد) نازلی بویومش

مصدر مرخم دخی معمولنه تقدم ایدر

(بردبار) متحمل ــ حلیم ــ سلیم

« فائده »

بر عربی و برفارسی وساده ایکی عربی کلمه‌دن وصف ترکیبی یاپیله‌رق انشاء ترکی وفارسیده استعمال اولنمقده‌در.

(سعادت احتوا) سعادتی حاوی

(ملاحت‌موسوم) جاذبه‌لی

(قمرتاب) ای ضیالی

(فلك مرتبه) عالی قدرلی

« تنبیه »

وصف ترکیبی قاعده‌سی اوزره کلماتی تقدیم وتأخیر ایتمك نقل وتحویل علامتلرندن بری اولوب بعضاً معنایی عمومیتدن خصوصیته وعلمیته نقل ایدر مثلا «سینه‌بند» ترکیبنك اصلی «بندسینه» اولوب

هر کوکس باغنه اطلاق اولنور کن مضاف الیهك تقدمی سببیله آنك کوکسنه بغلنان قایشه علم مخصوص اولمشدر.

« ترکیب اسنادی »

مبتدا ایله خبردن مرکب جمله‌لردر

خدا بزرکست الله بیوکدر

« ترکیب عطفی »

واو ایله اولور (نشست وخاست) کبی اولکیسی معطوف علیه ایکنجیسی معطوف (واو) عاطفه‌در معطوف علیهك آخری حرف صحیح اولنجه (واو) قراءت اولنمیوب معطوف علیهك آخرینه برضمه حرکت ویریلیر.

معطوف علیهك آخری (و ه ی ا) اولورسه واو عاطفهٔ مزبوره مضموم اوقنور (تو ومن) (خوانده ودانسته) (نهانی وخفی) (داناوزیبا) کبی کلام منثورده جمله جمله اوزرینه عطف اولندقده واو مفتوح اوقنور. «اندکی در وظیفهٔ او زیادت کرد وبسیاری از ادرادت کم» عباره‌سنده‌کی واو کبی « آیلغنی بر آزارتیردی حالبوکه میل ومحبتنی خیلی ازالتدی » دیمکدر.

جملهٔ معطوفه معطوف علیه اولان جمله‌ده‌کی افعال وروابطه تابعدر «عابد لقمهٔ لطیف خوردن کرفت وکسوهٔ نظیف پوشیدن» ایشته عباره‌ده (پوشیدن) لفظی جملهٔ اولی‌ده‌کی (کرفت) کلمه‌سنه تابعدر ترکجه‌مزده دخی بووجهله ترجمه اولنور «صوفی طاتلی یمکاری

يمكه وتميز اوربه‌لرى كيمكه باشلدى» معطوف ايله معطوف عليهك
اره‌سى اكثر اشعارده كلمات سائره ايله فصل اولنه‌بيلير.

ع {كيميا كر بغصه مرده ورنج} [١]

«تركيب مزجى»

تركيب عطفيدن واوك خذفى ياخود الفه قلبى ايله اولور.

خذفه مثال (شكراب) بوزغنلق

خذفه مثال (شتركربه) اويغونسز مناسبتسز

قلبه مثال (تكاپو) قوشش

«بيت»

از دورىٔ كلشن غرضم حفظ ملالست

ورنه شكر آبى بكل وياسمنم نيست [٢]

ع {پنج بيت است شتركربه روان ازپى هم} [٣]

ع «براوج فلك‌مى نرسدكس به تكاپو» [٤]

«تركيب ترادفى وتضادى»

الفاظ متجانسه ومتضاده‌دن عبارت تركيبلردر.

---

[١] كيمياجى كدر ومشقتله اولدى.

[٢] كلشنه تباعددن غرضم غم واندوهى محافظه‌در يوقسه كل وياسمين ايله بر بوزغنلغم يوقدر.

[٣] يكديكرينى متعاقب مناسبتسز بش بيتدن عبارتدر.

[٤] كيمسه سعى ايله فلكه چيقه‌مز

رفت ورو سيلمه سپورمه

داد وستد آلش ويرش

«ادوات»

ادواتك بر حرفليسنه بسيط ايكى اوچ حرفليسنه مركب دينلير

«ادوات جمع»

(ان) (ها) اداتلريدر ذى روحك جمعى ان جمادك جمعى‌ها ايله‌در

اسبان اتلر

سنكها طاشلر

ذى روحك چفت اولان اعضاسيله نشو ونما بولان ومتجدد اولان شيلر الف وها ايله جمعلنور.

چشمان ـ چشمها كوزلر

درختان ـ درختها اغاجلر

شبان ـ شبها كيجه‌لر

الف نون ايله جمعلنان اسمانك آخرنده هاء رسميه اولورسه كافه تبديل اولنور

بندكان كوله‌لر

الف وواو ممدودهٔ غير اصليه اولورسه ياء اصليه عودت ايدر

كدايان دلنجيلر

ماهرويان آى يوزليلر

قاشلر وجيلانلر ديمك اولان (ابروان) و (آهوان) كلمه‌لرى كبى مستثنالر دخى واردر آخرنده هاء رسميه اولوبده ها ايله جمعلنان

کلماتك جمعی حالنده دیکر کلمه‌یه التباسی اولـــه هاء رسمیهٔ مزبوره حذف اولنور (ژاله ژالها) چی ـ قراغی فقط لباس معناسنه اولان جامه لفظنك جمعنده (جامها) دنیله‌مز زیرا قدح معناسنه اولان (جام) لفظنك جمعنه ملتبس اولور

«ادوات مفاعیل»

(را) (ب) (با) (در) (از) (برای) اداتلری اولوب بونلردن (را) مفعول‌به صریح علامتی‌در

مثال

(کالهٔ خودرامفروش) کندی متاعنی صاتمه دیکرلری واسطه‌سیله اولان مفعوللر مفعول‌به غیر صریحدر

مثال

«ازشیراز بکعبه براشتر رفتم» شیرازدن کعبه‌یه دوه اوزرنده کیتدم. مفاعیلدن ادوات خذف اولنور

مثال

(روی متاب) یوز چویرمه
(کجامیروی) نره‌یه کیدیورسك
(پیش او کفتم) انك حضورنده سویلدم

« ادوات نفی »

(نا، نی، نه، بی) اداتلریدر بونلر (دکل) (یوق) (سز) معنالرینی افاده ایدرلر (نا) وصف ترکیبلرده جزؤ ثانی‌یه داخل اولور

(حق ناشناس) حقی طانیمیان

بعضاً جزؤ اوله دخی کلیر

ع « که آن ناخدا ناخدا ترس بود » (١)

(نی) اداتی (است) رابطه‌سنه داخل اولنجه (است)دن همزه حذف اولنوب (نیست) دینورکه یوقدر دیمکدر

(نه) اداتنك اصلی (نا) در الف حذف اولنه‌رق (ن) قالمشدر مضمون کلامی انکار قصد اولنسه الفدن بدل بر ه کتیریلوب (نه) دینور

ع « نه عمر خضر بماند نه‌ملك اسکندر » (٢)

محال سائره‌ده مدخوله متصل اولور (نداد، ندهد) کبی بعضاً موقعنی دکشدیرر

ع { نه زاهد را درم باید نه دینار } (٣)

(نه‌درم باید) تقدیرنده‌در

« نا ایله بی نك فرقی »

بعض مواضعد بونلرك ایکیسیده استعمال اولنوب معنای متحدی مفید اولورلرسه‌ده اکثریتله داخل اولدقلری کلمه‌نك معناسنی دکشدیررلر مثلا (ناکس) لفظی فرومایه وصویسز معناسنه اولوب (بیکس) کلمه‌سی کیمسه‌سز وغریب معناسنه‌در

(١) زیرا او قپودان اللهدن قورقمز ایدی
(٢) نه خضرك عمری نه اسکندرك ملکی قالمز
(٣) درویشه پاره پول لازم دکلدر.

«ادوات استفهام»

(که) کیم (چه) نه (کو) هانی (کجا) نرده (چرا) نیچون (کدام) هانکی هانکیسی (چون) نصل (چند) قاچ (کی) نه‌وقت (چه) اداتی ادات لون و تشبیه ایله امتزاج ایدوب نصل معناسنه اوله‌رق (چه) (کونه ـ چسان) دینلور (کجا) اکثریا تباین وتفضل اشعار ایدر.

{سر کوی تو کجا کعبه کجا} [١]

مثال استفهام

شد دعوی دوستی دهرین دحرام
الفت زکی مردمی کجا دوست کدام [٢]

بونلردن غیری استفهام قرینه ایله بیلنور.

بیت

آن شنیدی که لاغری دانا
کفت روزی بابلهی فربه [٣]

«ادوات بسیطه ومرکبهٔ سائره»

الف اوائل و اواسط و اواخر کلماتده بولنور و اوائل کلمه‌ده

[١] سنك سمتك نرده کعبه نرده.
[٢] بو دنیاده دوستلق دعواسی حرامدر الفتی کیمدن بکلرسین انسانیت نرده دوست هانکیسی.
[٣] برکون بر عقللی ضعیفك بر سمیز احمقه دیدیکنی ایشتدکمی.

بولنانلره همزه دنیلیر و بو همزه اصلی وصلی عارتی نامله‌ریله اوچه منقسمدر همزهٔ اصلیه اسقاطی جائز اولمیان همزه‌لردر.

(انجام) صوك

(اندام) هیئت وجود

همزهٔ وصل حذف واسقاطندن معنای کلمه‌یه خلل طاری اولمیان همزه‌در.

(اشتر ـ شتر) دوه

(افتادن ـ فتادن) دوشمك

عارتی ضرورت وزن و تحسین کلام ایچون کتیریلان همزه‌لردر بوهمزه بعضاً تنبیه افاده ایدر.

بیت

ابی جرمرا کر کنی ظلم وجور
کند مرترا لاجرم جور دور [١]

وسطده واقع اولان الفلرده بش قسمدر برنجیسی مضارع دالنك ماقبلنده بولنان الفدرکه الف دعا دیرلر.

بیت

پس ازمرك جوانان کل مماناد
پس ازکل درچمن بلبل نخواناد [٢]

[١] بیلمش اول که قباحتسز آدمه جور ایدرسه‌ك مطلق سکاده دوران نامساعد جور ایدر.
[٢] کنجلر اولدکدن صکره کل قالمسون کلدن صکره چمنده بلبل اوتمسون.

ایکنجیسی تحسین کلام ایچون کتیریلوب جهت معنایه تعلقی اولمیان الفلر در .

مثال

(نکونسار) باشی اشاغی

بو الفلرك زائد اعتبار ایدلمسی (سار) لفظنك اصلی (سر) اولمق ملاحظه‌سیله‌در فقط (سار) لفظی دخی (سر) کلمه‌سی کبی باش معناسنه آیروجه بر لغت اولدیغندن (نکونسار) ترکیبنده‌کی الف زائد دکلدر دنیله‌بیلور اوچنجیسی الف مساوات ومقابله‌درکه ایکی شیئك یکدیکره تساوی وتقابلی قصد اولنسه انلره دال اولان لفظلرك اراسنه مذکور الف کتیریلور مثلا ایکی کیمسه‌نك چکشمکده یکدیکره عدم غلبه‌سنه (کشاکش) وکوکس کوکسه مساوی ومقابل اولدی یرنده (برابر) دیرلر که بوندن قارشو قارشویه معناسی مستفاددر .

صکره‌دن غلبهٔ استعمال ایله (کشاکش) (سورنجمه) و(برابر) هرشیئك مساواتی معناسنه کلمشدر وبوالف فجأهٔ افاده‌ایدر (خواباخواب) اکسزین تصادف «اتصاف وملازمت دخی اشراب ایدر (خنداخند) کوله‌رك (نوشانوش) ایچهاایچ» دردنجیسی الف احاطه‌در (سراسر) کبی باشدن باشه دیمکدر .

بشنجیسی ترکیب مزجی بحثنده واو عاطفه‌دن بدل اولدیغی ذکر اولنان الف عطفدر .

(تکاپو) قوشش

(زناشوئی) زوجیت

اواخر کلماتده بولنان الف دخی سکز قسمدر .

برنجیسی الف ندادر .

(خدایا) ای الله

(کریما) ای کریم

ایکنجیسی الف تعجب وکثرت در .

(بسا) نه چوق

(خوشا) نه خوش

بو الفلرك لاحق اولدیغی بالاده‌کی (خوشا) (بسا) کبی بعض کلماتك اولنه برده (ای) کتیریله‌رك مؤدالرینه تقویت ویریلور .

ع { ای بسا اسب تیزروکه بماند } [۱]

اوچنجیسی اواخر مضارعه کتیریلان الف دعادر .

ع { هیچکس برجای او ننشیندا } [۲]

دردنجیسی الف اتصاف درکه صفت جبلیه ایله توصیفه علامت اولدیغی صفت مشبهه بحثنده کچمش ایدی .

(سزا) لایق

(کویا) متکلم

بشنجیسی یای مصدریتدن مقلوب الفدر .

(درازا) طول اوزونلق

(٦) الف اشباعدرکه شعرای عجم اشعارده استعمال ایدرلر . معناده مدخلی یوقدر .

[۱] سرعتلی کیدن پك چوق اتلر قالدی .

[۲] هیچ برکیمسه انك مقامنه قائم اولمسون .

ع { درچشم من نشسته وازمن نهانیا } (١)

یدنجیسی الف تحزندرکه حزن وملامت اشراب ایدر .

بیت

« دریغاکه بی‌ما بسی روزکار
« برویدکل وبشکفد نوبهار » (٢)

دریغا کلمه‌سنك دخی اولنه (ای) لفظی کتیریلور .

ع « ای دریغاکه رفت عمر عزیز » (٣)

سکزنجیسی سؤالدن جوابی فرق ایچوندر

ع « کفت چه کفتازر وکفتاخموش » (٤)

(ب) بر قاچ معناده مستعملدر

الصاق ایچون اولور (زانوبزانو) کبی دیز دیزه

استعانه ایچون اولور

ع « بنام خداوند جان آفرین » (٥)

وساطت افاده ایدر

(٣) کوزمك ایچنده اوطوردیغك حالده بندن مسترسین.
(٤) یازقکه بزسز برچوق زمان کللر یتیشر وبهار اولور.
(٣) یازقکه عمر عزیز کیتدی.
(٤) دیدی نه دیدی التون دیدی صوص.
(٥) جهانی یارادن اللهك اسمندن استعانه ایدرم

ع « آورد آتشی که نمیرد بهیچ آب » (١)

قسم ایچون اولور

ع «بانعام واحسان رزاق واهب» (٢)

سببیت ایچون اولور (بسعی استادکشتم) چالشمه سببیله استاداولدم

اداة مفعول الیه اولور

ع « شبی بازی ببازی کفت دردشت»(٣)

مصاحبت ایچون اولور (باتورفتم) سنك ایله کتدم

ظرفیت ایچون اولور

(بخانه ماندم) اوده قالدم

(ت) خطاب ایچون اولدیغی ضمیر بحثنده سبق ایلدی

(چه) (فتحه ایله) اداة تصغیر بحثنده کچدی

(چه) (کسرایله) اسم موصول واداة استفهام اولدیغی مقدما بیان اولندی

مساوات دخی افاده ایدر

ع برین خوان یغما چه دشمن چه دوست (٤)

وکثرت اشعار ایدر

ع چه‌سالها فروان وعمر های دراز (٥)

(١) بر آتش القا ایلدی که هیچ بر صو واسطه‌سیله سونمز.
(٢) جناب حقك احسان وانعامنه قسم ایدرم.
(٣) بر کیجه صحراده بر شاهین بر شاهینه دیدی.
(٤) نعمتی مبذول اولان بو سفره اوزرنده دوست دشمن مساویدر.
(٥) نه قدر سنه‌لر وعمرلر مدتجه.

تعجب ایچون اولور (چه آدمیٔ) نصل انساندین.
عدم محذور ایله برابر تمنی افاده ایدر.

ع {کر من از باغ تو یك میوه بچینم چه شود} [١]

تعلیل ایچون اولور.
(خریدم چه لازم بود) لازم اولدیغی ایچون آلدم.
در — اندر ظرفیت ایچوندر.

{فائده}

در لفظندن اول ینه ظرفیتی مشعر اوله‌رق اکثریا برده (ب) کوریلور.
زیرا (ب) ده‌کی ظرفیت عمومی درده‌کی ظرفیت خصوصیدر
مثلا (بدریا) دینلدیکی وقت دریاده دیمك اولوب دریانك هر جهتنه
شمولی اولور.

دکزك ایچنده دیمك ایجاب ایتسه (ب) دن صکره (در) واوزرنده
دیمك لازم کلسه (بر) لفظی وبعضاً (اندرون) (برون) لفظلری
کتیریله‌رك (ب) نك ظرفیتی تخصیص ایدیلیر.

بدریا در منافع بی شمارست
اکر خواهی سلامت در کنارست [٢]

شنیدم که دارای فرخ سرشت
بسر چشمهٔ بر بسنکی نوشت [٣]

---

[١] بن سنك باغندن بر میوه قوپارسه‌م نه اولور.
[٢] دکز ایچنده فائده لایعددر سلامت ایسترسه‌ك کنارده‌در.
[٣] ایشتدم که دارا برچشمه اوزرنده برطاشه یازدی [(دارا) عجم شاهلرندندر.]

باتش درون بر مثال سمندر
همیدون باب اندرون چون نهنکا [٣]

ز — از ادات بیاندر «ز» مکسور اوقنور.
(زخانه بخانه رفتم) اودن اوه کیتدم،
و (من اجلیه) معناسنه اوله‌رق سبب افاده ایدر.

ع «ازجهالت بکسلد پیوندرا» [٤]

ش ضمیر غایبدر ماقبلی مکسور اولنجه ادات مصدریت اولورکه
مقدما مرور ایلدی.

کك تصغیر اداتیدر.
م ضمیر متکلمدر.
ن ادات نفیدر بونلر متعلق اولدیغی بحثلرده ذکر اولندی.
(و) عاطفه اولورکه مرور ایلدی.
ملازمت ایچون اولور.

ع «دست من ودامان تو در روز قیامت» [١]

برده واو معدوله واردرکه «خ» دن صکره واقع اولور وتلفظ
اولنماز.

«خواب» اویقو
«خویش» کندی

---

[٣] آتش ایچنده سمندر صو ایچنده تمساح کبیدر (سمندر آتشده کزر
برحیواندر.)
[٤] جهالتدن ناشی کوستکی قیرار.
[١] قیامت کوننده الم اتککده‌در.

بوندن بشقه بر یازیلوب ایکی اوقونان واولر وار درکه انلره معروفه دینور.

«طاوس» م.

«کاوس» عجم شاهلرندن برینك اسمی «واو» نسبت ایچون دخی اولورکه مقدما کچدی.

«ی» نسبت ایچون اولور «شیرازی» شیرازلی.

وحدت ایچون اولور «طفلی» برچوجق.

تنکیر ایچون اولور «هرکسی‌راحاجتیست» هرکسك برطلبی‌واردر.

مصدریت ایچون اولور «کاهلی» تنبللك.

یای وحدت و تنکیر آخرنده هاء رسمیه اولان کلمانده همزه‌یه مبدل اولور.

«خانهٔ» براو.

دیکر یالر ابقا اولنوب هاء رسمیه‌لر کافه قلب اولنور «خانکی» اوخلقی ولیاقت افاده ایدرکه مصدر بحثنده کچدی.

حکایهٔ ماضی ایچون اولور بوده ماضی بحثنده کچدی.

تفسیر ایچون اولورکه موصول بحثنده مرور ایلدی.

تعظیم وتحقیر ایچون اولور «پیلی‌راموری بکشد» قوجه فیلی اوفق قرنجه اولدرر.

اشباع ایچون اولور «جمالی-کمالی» جمال کمال اسم‌در الف نداد‌ن مبدل اولور وبوکا یاء القابی دیرلر.

«نور چشمی» ای کوزمك نوری.

«ه» اصلیه، غیراصلیه قسملرینه آیریلیر اصلیه تغیر وتبدل ایتمز.

«کروه» «ذره» کبی.

غیراصلیه برقاچ قسمدر.

(١) نقلیه‌درکه معنایی عمومیتدن خصوصیته نقل ایدر.

«گرمابه» حمام

(٢) توقیتیه‌در «یکروزه» برکونلك.

(٣) رسمیه‌درکه بیان حرکه ایدر «چه» «که» «بوده» کبی.

(٤) مقداریه‌در «ده‌مرده» اون آدم مقداری.

(٥) زائده‌در «نشانه» علامت.

(آخر) انجام معناسنه اسم اولور.

ع «عمرآخر شدوانکارهٔ آدم نشدیم» [١]

ادات یأس اولور.

برمن افتاد مرك دشمنکام
آخرای دوستان کذر بکنید (٢)

بیان حیرت ایدر.

ع «آیا چه کنم بادل دیوانهٔ خویش» (٣)

آنه ادات نسبتدر مقدمجه کچدی

آر فاعلیت ومفعولیت اداتیدر

(١) عمر آخراولدی آدم هیئتنه کیره‌مدك.

(٢) بکا دشمنك مطلوبی وجهله اولوم توجه‌ایتدی ارتق ای دوستلر وازکچك

(٣) عجب دیوانه کوکله نه‌یاپه‌یم.

(خریدار) مشتری

(کرفتار) مبتلا

آیا ادات تعجبدر عجبا معناسنه

(ای ـ ایا) ادات ندادر.

(اکر ـ ار ـ ور ـ اکرچه) ادات شرطدر

ع «اکر بچاه نیندازدت نیست (١)

کراین تیر از ترکش رستمیست

نه بر مرده بر زنده باید کریست (٢)

ع «ورش همچنان روز کاری هلی (٣)

کرچه بیرون ز رزق نتوان خورد

در طلب کاهلی نشاید کرد (٤)

(افسوس) (آه) تأسف تحسر (آفرین) تحسین اداتیدر

(با) مصاحبت ایچون اولور (با او رفتم) انکله برابر کیتدم

(ب) موقعنده دخی استعمال اولنور (پروانه باشمع کفت) پروانه شمعه دیدی (بر) ادات استعلادر اوزره معناسنه «باری»

(١) سنی قیویه آتمزسه برادرك دکلدر.

(٢) بو اوق رستمك ترکشندن ایسه اولویه دکل دیری یه اغلاملیدر.

(رستم) بر بهادرك اسمی (ترکش) اوق محفظه سیدر.

(٣) آنی اولدیغی کبی برمدت براغور ایسه ك.

(٤) رزقدن زیاده یمك ممکن دکلسه ده طلب خصوصنده تنبللك ایتمك لایق دکلدر.

آخرنده کی (ی) وحدت ایچون اولنجه بردفعه دیمك اولور یادن وحدت قصد اولنمزسه ادات اولویت اولور.

(باز) ادات عطف ومعاده‌در ینه تکرار معناسنه آچیق معناسنه اسم وزائد دخی اولور.

(بهر برای) تعلیل وتخصیص ایچوندر ایچون معناسنه

(بسی ـ بسا) تکثیر ایچوندر نیجه معناسنه «بسکه» دخی دینور

(بس) ادات انحصاردر یتشور وانجق معناسنه

(پس) فذلکه وتفصیل اداتیدر امدی بو صورتده معناسنه

بلکه احتمال افاده ایدر ترکجه ده دخی مستعملدر اضطراب ایچون دخی اولور (این مژده مرا نیست بلکه دشمنان مراست) بو مژده بکا دکل بلکه بنم دشمنلرم ایچوندر.

(بو که) ترجی اداتیدر اوله که دیمکدر

(تا) ابتدا ایچون اولور

ع «تا شدم حلقه بکوش در تو» (١)

انتها ایچون اولور.

(ز مشرق تا بمغرب) مشرقدن مغربه قدر

توقیت ایچون اولور (تاکی) نه وقته قدر

انتظار ایچون اولور (تا چه به پیش آید) بقالم نه ظهور ایدر

تعلیل ایچون اولور (زندش تا ادب کیرد) آنی ادب تحصیل ایتمسی ایچون دوکر. تنبیه وتحذیر ایچون اولور (تا نکنی) صقین ایتمیه سك.

(١) سنك خادم درکاهك اولدیغمدنبری.

غرض ایچون اولور دیو معناسنه (بفرمودتابنبدند) بغلسونلر دیو امرایتدی

استمرار ایچون اولور

ع «تا جهان ماندبمانی درجهان» [۱]

بیان کمیت دخی‌ایدر.

ع «برندارند بیکدست دوتا خربزه‌ار» [۲]

(تر) ادات تفضیلدرکه مقدما کچدی.

(جز ـ بجز) ادات استثنادر (جزازتحمل چاره‌ندیدند) تحملدن بشقه چاره کورمدیلر.

(چون) ادات تشبیهدرکبی معناسنه (چون‌من) بنم کبی (همچوتو) سنك کبی تعلیل ایچون دخی‌اولور ترکچه‌مزده دخی چونکه دیوب بیان علت ایدیلیر توقیت ایچون دخی اولور وقتاکه معناسنه (چون‌صبح روشن‌شد) وقتاکه صباح اولدی.

واستفهام ایچون اولور بوحالده براز قبا تلفظ اولنور (چونی) نصلسین (خواه) تساوی افاده‌ایدر (خواه‌درویش‌خواه‌غنی) ایستر فقیر ایستر زنکین‌اولسون.

(خود) کندی معناسنه اسم تجریددر.

تأکید ایچون دخی‌اولور (من‌خودچه‌کسم) بن‌نه‌ادمم

(را) ادات مفعول‌اولدیغی ذکر اولندی

تخصیص ایچون اولور

(۱) جهان طوردقچه طوره‌سین

(۲) ایکی قارپوز برقولتغه صیغمز مثلنك عینی‌در.

ع «خدایراست مسلم بزرکورای ولطف (۱)

قسم‌ایچون اولور (خدارا) الله عشقنه

مضاف الیه علامتی اولور (زاهدی راپسری‌بود) برصوفینك براوغلی وارایدی

عوض ایچون اولور ع «جان ودل رادوستی بایدخرید» (۲)

ازمعناسنه کلیر قضارا کبی ازقضا دیمکدر

زنهار ـ زینهار) تحذیر وتأکید ایچوندر

تحذیره مثال ع «زینهار ازقرین بدزنهار» (۳)

تأکیده مثال ع «زنهار عرضه‌ده بر جانان پیام‌ما» (٤)

(زیرا) ادات تعلیلدر (زدمش‌زیرابی‌ادبی‌کرد) ادبسزلك ایتدیکی ایچون دوکدم

(سان) ادات‌تشبیهدر (آسا)لفظی کبی‌وبعضاً (زانسان) (زینسان) دیوب اواجلدن بوندن اوتوری معنالرینی قصدایدرلر

فش ـ وش) ادات‌تشبیهدر (ماهوش) آی کبی

(که) استفهام وابهام ایچون اولدیغی سبق‌ایتدی

ادات تفسیر وبیان‌اولور (یکی‌ازمریدان‌شیخی‌را پرسیدکه اوقات عزیزت‌چه‌کونه‌میکذرد) مریدلردن بری‌شیخك برینه صوردی‌که

(۱) بیوکلك لطف اللهه مخصوصدر.

(۲) جان‌وکوکل بدلنه دوست‌قزانملیدر.

(۳) امان‌کوتو ارقداشدن امان.

(٤) مطلق مکتوبمزی جانانه عرض‌ایله.

عزیز وقتلرك نصل کچیور (کدایی بود که درهمه عمر لقمه لقمه اندوختی) بر دیلنجی ایدی که مدت عمرنده لقمه لقمه بریکدیردی.

تعلیل ایچون اولور ع «نازت بکشم که نازنینی» (١)

ادات ربط اولور

(باید که بیاید) کر کدر که کله

(من تفضیلیه) معناسنه کلور که (از)دن بدل اولور

پای درزنجیر پیش دوستان

به که بابیکانکان در بوستان (٢)

(کاه) ادات زمان ومکان اولدیغی کبی تبعیض ایچون دخی اولور و(که - کهی - کاهی) دینور.

ع {که بکریم کهی کنم خنده} [٣]

«کاشکی - کاش - ای کاش» تمنی افاده ایدر «کاشکی تراندیدمی» کاشکی سنی کورمیدم.

«لیکن - لیك - ولی» ادات استثنادر استدراك دخی افاده ایدر.

همام را سخن دلپذیر بسیارست

ولی چه سود که بیچاره نیست شیرازی [٤]

نکفته ندارد کسی باتو کار

[١] نازیکی چکرم زیرا نازنین سین.
[٢] دوستلرك یاننده زنجیرایله مقیداولمق یبانجیلرله بوستانده اولمه‌دن ایودر.
[٣] کاه کولر کاه اغلرم.
[٤] همامك لطیف ومقبول سوزی چوقدر فقط نه فائده که بیچاره شیرازلی

ولیکن چو کفتی دلیلش بیار [١]

ع «صبر تلخست ولیکن برشیرین دارد» [٢]

مکر) استثنا ایچون اولور.

«همکنانرا راضی کردم مکر حسودرا که راضی نمیشود الا بزوال نعمت من».

جمله‌سنی خشنود ایتدم لکن حسودی خشنود ایده‌مدم زیرا بنم نعمتمك ازاله‌سندن غیری شیله خشنود وراضی اولمیور.

استفهام ایچون دخی اولور.

ع «مکر این پنجروز دریابی» [٣]

ترجی ایچون دخی اولور.

ع «مکر ازمرحمت دستم بکیری» [٤]

مند) ادات نسبت اولدیغی کبی.

مانند) تشبیه ایچوندر (مانندتو) نظیر معناسی.

دخی بوندن مستفاددر (بی‌مانند) نظیرسز.

دکلدر (همام) بر شاعرك مخلصی‌در (بیچاره نیست شیرازی) امثال عجمدندر مثلا لسان اجنبی‌یی بیلمك اجنبی اولمغه متوقف صانیلوب اجنبی اولمیانلرك او لسانده‌کی مهارت کامله‌سی قرین تقدیر اولمزسه مثل مزبور ضرب اولنور.

[١] سویلمینجه کیمسه سکا تعریض ایتمز لکن سویلینجه اثبات مدعا ایله.
[٢] صبر اجی‌در لکن میوه‌سی طاتلیدر.
[٣] بوبش کوندنمی مستفید اوله‌جقسك.
[٤] اومولورکه مرحمتدن ناشی بکا اعانه‌ایدرسین.

نیز) ادات عطفدر دخی معناسنه .

ناك) ادات نسبت اولدیغی یوقاریده کچدی .

هر) عمومیت افاده ایدر .

ع «هر کس بقدر خویش کرفتار محنتست» [١]

هرکز) تأبید افاده ایدر ابدا اصلا معناسنه (هرکز این کار نکردم) اصلا بوایشی یاپمدم

هم) ادات عطف واشتراکدر .

واشتراك جمعیتی مستلزم اولدیغندن (همه) دیوب جمله معناسنی قصد ایدرلر .

(ها) ادات تنبیهدر .

ع «ها هیکل نحسش نکر وقد خمیده» [٢]

هان) ادات توقیفدر طور کتمه کبی .

هین) ادات تحریکدر هایدی چابوق اول کبی .

بیت

فلك باستد اکر هیبتت بکوید هان
زمین بجنبد اکر حشمتت بکوید هین [٣]

هان) تنبیه دخی افاده ایدر .

[١] هرکس کندینه کوره محنته مبتلادر .

[٢] هله قیافت منحوسه وقامت خمیده‌سنه باق .

[٣] هیبتك طوردیرسه فلك طورر حشمتك هایدی بقالم دیرسه زمین حرکت ایدر .

ع «هان ای پسر که پیر شوی پند کوش کن» [١]

همان ـ همین) ادات عین اولورلر .

کهی کویم عیانستی کهی کویم نهانستی
نه اینستی نه آنستی همینستی همانستی [٢]

همان سرعت دخی افاده ایدر (هماندم رفتم) همان کیتدم .

و (انجق) معناسنه ادات حصر اولور .

(وای) تأسف افاده ایدر .

دست تهی همت عالی بلاست
وای بدان کس که بدین مبتلاست [٣]

یا) ادات تخییردر .

یا مکن باپیلبانان دوستی
یا بنا کن خانهٔ درخورد پیل [٤]

تردد دخی افاده ایدر «یا زید است یا عمرو» یا زیددر یاخود عمرو .

«حروفه دائر ملاحظه»

فارسیده کلمه‌لردن بعض حروفات حذف اولندیغی کبی زیاده دخی

[١] بیلش اول ای اوغل اختیار اوله‌جقسین نصیحت دکله .

[٢] بعضاً عیان وبعضاً نهانسین دیرم نه عیانسین نه نهان هم عیانسین هم نهان .

[٣] فقرله برابر علو همت بلادر یازق او کیمسه‌یه که بوکا مبتلادر .

[٤] یا فیلجیلرله احباب اولمه یاخود فیلی استیعاب ایده‌جك رتبه‌ده براو یاپدر (دوه‌جی ایله کوروشن قپوسنی بیوك آچر) مثلنه مماثلدر .

ایدیلر وحرفلر یکدیگرندن بدل اولور بونلر مطالعه سایه‌سنده پك چابوق بیلنه‌جکندن درج اولنمدی مع مافیه بعض حروفك حذفی قیاس تحتنده اولدیغی جهتله بیاننه ابتدار اولنور شویله که آخری یا اولوب ماقبلی الف یاخود واو اولان کلمه‌لردن یالر و آخری ها اولوب ماقبلی الف اولان کلمه‌لردن الفلر حذف اولنه‌بیلیر.

« مثال »

(پای ـ پا) ایاق (جای ـ جا) محل

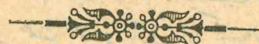
(خوی ـ خو) طبیعت (روی ـ رو) یوز

(ماه ـ مه) آی (چاه ـ چه) قیو

بو حذف اولنان یالرك اضافت وجمع حالنده عودت ایده‌جکی بر ایکی یرده مرور ایلمشدی.

« حکایه »

شنیدم که فرزانهٔ حق پرست   کریبان کرفتش یکی رند مست
ازان تیره‌دل مرد صافی درون   قفا خورد وسر برنکرد از سکون
یکی کفتش آخر نه مردی تو نیز   تحمل دریغست زین بی تمیز
شنید این سخن مرد پاکیزه خوی   بدو کفت ازین نوع دیکر مکوی
زهشیار عاقل نزیبد که دست   زند در کریبان نادان مست
درد مست نادان کریبان مرد   که با شیر جنکی سکالد نبرد

قصبار مطبعه و کتبخانه‌سی حسابنه طبع ومصارف طبعیه‌سی نسبتنده اهون فیئاتله نشر اولنان یکی کتابلر

(تدریسات ابتدائیه کتبخانه‌سی) میانده بولنان یکی کتابلر

عدد	اسامی کتب	فیئاتی	
۱	چوجقلر باغچه‌سی مصور	۲۰	۳
۲	چوجقلره معلومات اولیه د	۲۰	۲
۳	امعان بربجی (کتاب) د	۲۰	۲
٤	د ایکنجی د) د	۲۰	-
۵	لوحهٔ تعلیم-اصول استکتاب	۰۰	۱
٦	تحریری وشفاهی علم حساب	۲۰	۲
۷	بدایت جغرافیا طبع ثانی مصور	۰	۱
۸	یکی حساب (برنجی قسم) د	۲۰	۲
۹	اوقو (یکی رسالهٔ اخلاق و یکی وظائف اطفال)	۲۰	۳
۹	الفبای عثمانی ترکجه‌دن فرانسزجه‌یه	۲۰	۱
۱۱	تاریخ نظیما-کوچك تاریخ عثمانی	۰	۱
۱۲	فائده‌لی قرائت	۲۰	۲
۱۳	مبتدیلره قرائت کتابی	۰۰	۱
۱٤	مختصر یکی حساب (لاحقه)	۳۰	۰
۱۵	مختصر صرف عثمانی (مصور)	۳۰	۰
۱۰	رهبر املا یاخود سماع ترکه	۲۰	۱
۱۷	مختصر جدید قواعد عثمانیه	۰۰	۱
۱۸	منتظم الفبای عثمانی	۳۰	۰
۱۹	تعلیم بنات (قزلره قرائت)	۰۰	۲
۲۰	امعان لاحقه‌سی (طرز جدید الفبای عثمانی)	۳۰	۰
۲۱	بدایت جغرافیا (خریطه‌لی)	۰۰	۲
۲۲	چوجقلره منشآت	۰۰	۲
۲۳	سؤال وجوابلی تجوید	۳۰	۰
۲٤	رقعه مشق مجموعه‌سی	۳۰	۰
۲۵	بدایت جغرافیا اطلسی	۰۰	۱
۲۰	یکی حساب (باشلانغیج)	۳۰	۰
۲۱	یکی حساب (ایکنجی قسم)	۲۰	۲
۲۸	هیئت ارض؛ کوچك جغرافیا	۲۰	۱
۲۹	رقعه خطیله مکتوب نمونه‌لری	۲۰	۱
۳۰	لوحهٔ تعلیم یاخود اصول استکتاب ایکنجی قسم	۰۰	۱
۳۱	اجنبیلره مخصوص الفبای عثمانی	۲۰	۱
۳۲	نو اصول الفبای عثمانی	۳۰	۰
۳۳	تعلیم بنات (ایکنجی قسم)	۰۰	۳
۳٤	لوحهٔ تعلیم (اوچنجی قسم)	۲۰	۱
۳۵	کرهٔ ارض	۳۰	۰
۳٦	مختصر صرف عثمانی	۲۰	۰
۳۷	رسالهٔ اخلاق (رقعه و نسخ)	۰۰	۱
۳۸	د د (رقعه)	۲۰	۰
۳۹	د د (نسخ)	۲۰	۰
٤۰	فرید المثال	۳۰	۰
٤۱	تلخیص تاریخ عثمانی	۰۰	۰

رشدیه کتبخانه‌سی (تدریسات میانده بولنان یکی کتابلر

عدد	اسامی کتب	فیئاتی	
۱	امثله ایله تحصیل صرف فرانسوی		۵
۲	علاوه‌لی عوامل جدوللی	۰۰	۱
۳	مجمل جغرافیا (طبع ثانی) مصور	۰	۳
٤	(مفتاح یاخود صرف عربی	۲۰	۲
۵	امثله ایله تحصیل صرف فرانسوی (درجهٔ ثانیه)	۲۰	۲
٦	مکمل عثمانلی صرفی	۲۰	۲
۷	تطبیقاتلی خلاصهٔ نحو	۰۰	-
۸	نوبادهٔ قواعد فارسی	۲۰	۲
۹	یکی اصول دفتری	۰۰	۵
۱۰	مختصر تاریخ عثمانی	۰۰	۲
۱۱	کائناته بر نظر مجمل تاریخ عمومی	۰	٤
۱۲	علاوه‌لی بنا جدوللی	۰۰	۱
۱۳	یکی حساب (اوچنجی قسم	۰۰	۷
۱٤	یکی الفبای فرانسوی	۰۰	۱
۱۵	عملی ونظری مختصر هندسه	۰۰	۵
۱٦	ازهار گلستان	۲۰	۰
۱۷	مفصل نحو عثمانی	۲۰	۲
۱۸	رهبر املا (ایکنجی قسم)	۲۰	۲
۱۹	علاوه‌لی نمونهٔ انشا فرانسوی وترکی	۲۰	۲
۲۰	مختصر تاریخ اسلام	۰۰	٤
۲۱	یکی حساب (دردنجی قسم)	۲۰	۲
۲۲	علاوه‌لی نصیحات حکما	۰۰	۱
۲۳	خلاصهٔ جغرافیای عثمانی برنجی قسم (آوروپای عثمانی)	۲۰	۲
۲٤	مفتاح یاخود صرف عربی (ایکنجی دفتر)	۲۰	۲
۲۵	مجمل جغرافیا اطلاسی	۲۰	۱
۲٦	قواعد علم انشادن اصول انشا	۲۰	۲
۲۷	قواعد علم انشادن فنون انشا		۵
۲۸	الامان دیژین	۲۰	۲
۲۹	جیبده بولنسون (فرانسزجه‌دن ترکجه‌یه لغت	۰۰	۵
۳۰	المنتخبات فی التطبیقات	۳۰	۰
۳۱	خلاصهٔ جغرافیای عثمانی ایکنجی قسم (آسیای عثمانی)		۵
۳۲	تاریخ نظیمادن کوچك تاریخ مسلمین	۲۰	۲
۳۳	علاوه‌لی رسالهٔ اربعه	۰۰	۱
۳٤	ترتیب جدید تعلیم فارسی	۰۰	۱
۳۵	علاوه‌لی مقصود	۰۰	۱
۳٦	سؤال جوابلی معلم قواعد فارسی	۰	۱
۳۷	علاوه‌لی اظهار	۲۰	۱
۳۸	خلاصهٔ قواعد فارسی	۲۰	۱
۳۹	علاوه‌لی حقایق البیان	۲۰	۰
٤۰	علاوه‌لی قواعد ترکیه	۲۰	۱
٤۱	سؤال وجواب طریقیله قواعد لسان فرانسوی	۰۰	۳
٤۲	لهجتی زه قولیه	۲۰	۲
٤۳	رهبرٔ هندسه	۰۰	٤
٤٤	لاریو وفلوری غرامری	۲۰	۲
٤۵	حفظ صحت درسلری	۲۰	۲
٤٦	ممالك عثمانیه‌نك جغرافیاسی	۰۰	۳

(تدریسات اعدادیه کتبخانه‌سی) میانده بولنان یکی کتابلر

عدد	اسامی کتب	فیئاتی	
۱	مفتاح الهندسه (طبع ثالث)	۰۰	۸
۲	اصول مثلثات مستویه (طبع ثانی		۸
۳	یکی کیمیا رسملی	۰	۱۵
٤	فذلکهٔ جغرافیای عمومی	۰۰	
۵	یکی فن ماکنه شکللی	۰۰	۱
٦	عملی ونظری نو اصول علم حساب	۲۰	۱۲
۷	مسائل ریاضیه (قسم اول-جبر)		۲
۸	مسائل مثلثاتیه	۰۰	
۹	مجامع الادبدن «اصول فصاحت	۲۰	۲
۱۰	د د «علم معانی»	۰۰	
۱۱	د د علم بیان	۲۰	
۱۲	د د د بدیع	۰۰	
۱۳	د د علم عروض	۲۰	۲
۱٤	د د فن قافیه	۰۰	
۱۵	مخطرهٔ بلاغت	۰۰	۲
۱٦	مجامع الادبدن اقسام شعر	۰۰	
۱۷	د د احوال تحریر	۰۰	
۱۸	د د اصول خطابت وکتابت		
۱۹	د «اصول تنقید	۲۰	۲
۲۰	مسائل ریاضیه‌دن (حساب)	۰	
۲۱	د د (جبر) درجهٔ ثانیه		

(تدریسات عالیه کتبخانه‌سی) میانده بولنان یکی کتابلر

عدد	اسامی کتب	فیئاتی	
۱	عسکری ایستاتستیق جداولی	۰۰	
۲	انگلیزجه الفبا	۲۰	
۳	المانجه الفبا	۲۰	
٤	فرانسز لساننك تدریسنه دائر اصول	۲۰	
۵	منتخبات شاهنامهٔ فردوسی	۰	۱
٦	آلمانجه قرائت معلمی	۲۰	
۷	ألغاز فقهیه	۰۰	۱۲

بهاسی ۱۰۰ پاره در